

11. European Court of Human Rights. Frankowicz v. Poland, Application No. 53025/99, Judgment of 16 December 2008. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-90248%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-90248%22]}) [in English].

12. European Court of Human Rights. Allée v. France, Application No. 20725/20, Judgment of 18 January 2024. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-230297%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-230297%22]}) [in French].

Стаття надійшла до редакції: 12.11.2025

УДК 343.982.3

DOI: 10.36550/2522-9230-2025-19-269-274

Ріпа Федір Васильович,

аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Донецького державного університету внутрішніх справ,
f98315918@gmail.com
ORCID ID: 0009-0003-8589-003X

ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ДОКАЗУВАННЮ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ІДЕОЛОГІЧНІЙ ТА КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІЙ СФЕРІ

Статтю присвячено формуванню переліку обставин, які підлягають доказуванню під час розслідування колабораційної діяльності в ідеологічній та культурно-освітній сфері. Наголошено, що такий перелік має складатися із загального предмету доказування за КПК України, обставин, притаманних усім формам колабораційної діяльності, та обставин, специфічних для ч.ч. 1, 3 та 6 ст. 111-1 КК України. Розглянуто місце контекстуального елемента (зв'язок кримінального правопорушення зі збройною агресією проти України, тимчасовою окупацією окремих регіонів) в системі обставин, які підлягають доказуванню у таких кримінальних провадженнях.

З'ясовано, що в кримінальних провадженнях щодо колабораційної діяльності в ідеологічній та культурно-освітній сфері доказуванню підлягають: подія кримінального правопорушення; детальні анкетно-демографічні дані підозрюваного; винуватість обвинуваченого; обставини, які впливають на ступінь тяжкості; обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; обставини, які підтверджують підстави спеціальної конфіскації; обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру; наявність у обвинуваченого громадянства України; вчинення колабораційної діяльності в контексті умов збройної агресії; добровільність дій колаборанта; наявність у обвинуваченого співучасників; статус території, на якій вчиняється діяння; спосіб здійснення пропагандистської й іншої інформаційної діяльності; публічний характер дій колаборанта; безпосередній зміст висловлювань; використане обвинуваченим кінцеве обладнання; впроваджені ворожі стандарти освіти; характеристика організованого політичного заходу. Констатовано перспективність розроблення криміналістичних рекомендацій щодо конкретних способів встановлення та доведення таких обставин.

Ключові слова: досудове розслідування, колабораційна діяльність, ідеологічна та культурно-освітня сфера, доказування, обставини, що підлягають доказуванню.

Ripa F. CIRCUMSTANCES SUBJECT TO PROOF DURING THE INVESTIGATION OF COLLABORATIONIST ACTIVITIES IN THE IDEOLOGICAL AND CULTURAL-EDUCATIONAL SPHERE

The article is devoted to the formation of a list of circumstances subject to proof during the investigation of collaborationist activities in the ideological and cultural-educational sphere. It is emphasized that such a list should consist of the general subject of proof, circumstances inherent in all forms of collaborationist activity, and circumstances specific to Parts 1, 3, and 6 of Article 111-1 of the CC of Ukraine. The place of the contextual element (the connection of the criminal offense with armed aggression against Ukraine and the temporary occupation of certain regions) within the system of circumstances subject to proof in such criminal proceedings is examined.

It is established that in criminal proceedings concerning collaborationist activity in the ideological and cultural-educational sphere, the following circumstances are subject to proof: the event of the criminal offense; detailed personal and demographic data of the suspect; the guilt of the accused; circumstances affecting the degree of severity of the offense; circumstances constituting grounds for exemption from criminal liability or punishment; circumstances confirming the grounds for special confiscation; circumstances constituting grounds for the application of criminal-law measures to legal entities; the possession of Ukrainian citizenship by the accused; commission of collaborationist activity in the context of armed aggression; the voluntary nature of the collaborator's actions; the presence of accomplices; the status of the territory where the act was committed; the method of carrying out propaganda and other information activities; the public nature of the collaborator's actions; the direct content of the statements made; the end-user equipment used by the accused; the implementation of hostile educational standards; and the characteristics of an organized political event. The prospects of developing forensic recommendations regarding specific methods for establishing and proving such circumstances are substantiated.

Keywords: pre-trial investigation, collaborator

© Ф.В.Ріпа, 2025

circumstances subject to proof.

Постановка проблеми. Стаття 2 КПК України визначає перелік завдань кримінального провадження, до яких віднесено захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорону прав, свобод та законних інтересів учасників провадження, забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. Реалізація наведених завдань неможлива без з'ясування та доказування існування обставин, які мають значення для кримінального провадження.

На початковому етапі розслідування інформація, якою володіє слідчий про подію, що сталася, часто досить обмежена і свідчить про наявність лише окремих ознак кримінального правопорушення. Тому, на даному етапі, слідчий спочатку вирішує, які обставини необхідно з'ясувати у провадженні [1, с. 97]. Перелік обставин, що підлягають доведенню в конкретному кримінальному провадженні виступає специфічним орієнтиром щодо організації та планування розслідування, висування та перевірки слідчих версій, проведення окремих слідчих (розшукових) дій [2, с. 59].

Через це традиційною складовою сучасних методик розслідування окремих видів кримінальних правопорушень є перелік обставин, які підлягають доказуванню в таких кримінальних провадженнях (у науковій літературі також використовуються назви «предмет доказування», «обставини, що підлягають встановленню», «обставини, що підлягають з'ясуванню» та ін.).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі складові обставин, що підлягають доказуванню в кримінальних провадженнях щодо колабораційної діяльності, у своїх працях розглядали О. І. Агаркова, О. В. Андрушко, А. П. Берташ, В. С. Бондар, О. І. Герасимів, Б. Т. Герасимів, Н. О. Гольтберг, Б. І. Кішак, С. С. Кудінов, С. І. Перепелиця, В. Б. Пчелін, О. В. Пчеліна, О. В. Ряшко, Р. М. Шехавцов та інші вітчизняні вчені.

Зокрема О. В. Пчеліна та В. Б. Пчелін систематизують обставини, що підлягають встановленню в провадженнях за ст. 111-1 КК України, з урахуванням загального предмету доказування (ст. 91 КПК України), складу кримінального правопорушення (ст. 111-1 КК України) та специфіки механізму вчинення кожного різновиду колабораційної діяльності. Як результат науковці поділяють такі обставини на групи: ті, що висвітлюють подію кримінального правопорушення; обставини, що характеризують особу правопорушника; ті, що впливають на прийняття процесуальних рішень; та обставини, які визначають розмір процесуальних витрат [3, с. 373-278]. Аналогічну систематизацію предмету доказування в провадженнях про колабораційну діяльність пропонує С. І. Перепелиця [4, с. 1151]. В. С. Бондар об'єднав усі обставини, що підлягають встановленню у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, передбачені ст. 111-1 КК України у дві групи: пов'язані з подією кримінального правопорушення та з винуватістю обвинуваченого [5, с. 7-10].

Проте обставини, що підлягають доказуванню під час розслідування колабораційної діяльності саме в ідеологічній та культурно-освітній сфері (частини 1, 3, 6 ст. 111-1 КК України), ученими-криміналістами ще не були детально розглянуті.

Мега статті полягає у формуванні переліку обставин, які підлягають доказуванню під час розслідування колабораційної діяльності в ідеологічній та культурно-освітній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перелік обставин, які підлягають доказуванню в кожному конкретному кримінальному провадженні, на думку В. А. Журавля конкретизується за трьома чинниками: предметом доказування (ст. 91 КПК України), кримінально-правовою та криміналістичною характеристиками певного різновиду злочинного прояву [6, с. 12]. Цінною також є позиція І. В. Гловюк та Г. К. Тетерятник про те, що у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів предмет доказування, фактично, є двоелементним. Перший елемент є загальним і включає у себе обставини, передбачені ст. 91 КПК України; другий є контекстуальним (спеціальним), та зумовлює специфіку складу кримінального правопорушення по усіх його складових (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона) [7, с. 396]. На їх думку, важливою складовою контекстуального елемента предмету доказування виступає зв'язок діяння воєнного злочину та збройного конфлікту. Як зазначає Є. О. Письменський, певний зв'язок діяльності колаборанта з умовами окупації є необхідною підставою кваліфікації кримінального правопорушення за ст. 111-1 КК України [8, с. 46], тому ми вважаємо необхідним встановлення контекстуального елемента (збройна агресія проти України, тимчасова окупація окремих регіонів) і під час розслідування колабораціонізму.

З урахуванням викладеного, перелік обставин, які підлягають доказуванню під час розслідування колабораційної діяльності в ідеологічній та культурно-освітній сфері, має складатися із загального предмету доказування за КПК України, обставин, притаманних всім формам колабораційної діяльності, та обставин, специфічних для ч.ч. 1, 3 та 6 ст. 111-1 КК України.

Найбільш узагальнений предмет доказування у кримінальному провадженні наведено у ч. 1 ст. 91 КПК України. На нашу думку цей перелік доцільно одразу конкретизувати відповідно до деяких

специфічних ознак колабораційної діяльності:

1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення колабораційної діяльності);

2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;

3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат. Кримінальні правопорушення, передбачені ч.ч. 1, 3, 6 ст. 111-1 КК України переважно не спричиняють безпосередньої матеріальної шкоди, випадків стягнення моральної шкоди з обвинувачених ми в судовій практиці не виявили. Процесуальні витрати в таких провадженнях, як правило, представлені витратами на залучення судових експертів;

4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження (наприклад, типовими обставинами, які обтяжують покарання за колабораціонізм є вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою чи особою, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння; типовими обставинами які пом'якшують покарання – щире каяття або активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення; наявність малолітніх дітей та непрацездатних родичів на утриманні);

5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

6) обставини, які підтверджують підстави спеціальної конфіскації (спеціальній конфіскації можуть підлягати кошти, використані обвинуваченим для схиляння інших осіб до участі в заходах політичного характеру);

7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру та спеціальної конфіскації (відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 96-3 КК України до юридичної особи застосовуються заходи кримінально-правового характеру у випадку вчинення її уповноваженою особою від її імені діяння, передбаченого статтею 111-1 КК України).

Зміст обставин, специфічних для всіх форм колабораційної діяльності, продиктовано складом кримінального правопорушення та певними досягненнями судово-слідчої практики, які вдалося з'ясувати за результатами узагальнення вироків судів першої інстанції за ст. 111-1 КК України:

- детальні анкетно-демографічні дані підозрюваного (в тому числі наявність родичів та інших соціальних зв'язків на тимчасово окупованих територіях та на території держави-агресора);

- наявність у підозрюваного (обвинуваченого) громадянства України (в провадженнях *in absentia*);

- контекст вчинення колабораційної діяльності в умовах збройного конфлікту (збройної агресії російської федерації) та правового режиму воєнного стану. У судових рішеннях за ст. 111-1 КК України традиційним є опис (різного ступеня деталізації) початку повномасштабної збройної агресії російської федерації та основної нормативної бази України, яка регламентує специфіку правових відносин в умовах правового режиму воєнного стану;

- усвідомлення колабораціоністом того, що він/вона діє в умовах збройної агресії та воєнного стану. Суди, переважно, визнають факти збройної агресії російської федерації та введення правового режиму воєнного стану на всій території України загальновідомими та констатують обізнаність обвинувачених;

- мотив учинити діяння на шкоду інтересам України та мета заподіяти шкоду національній безпеці України [9, с. 49], наявність чи відсутність ідейної вмотивованості колаборанта на співпрацю з ворогом [10, с. 36];

- добровільність взаємодії колаборанта з окупаційними адміністраціями та представниками держави-агресора [10, с. 36];

- наявність у підозрюваного (обвинуваченого) співучасників, зокрема з числа представників органів влади та збройних сил держави-агресора, незаконних окупаційних адміністрацій;

- статус території, на якій вчиняється колабораційна діяльність [11, с. 525] станом на момент скоєння кримінального правопорушення (підконтрольна уряду України, тимчасово окупована, деокупована, зона ведення бойових дій тощо).

Обставини, специфічні для окремих форм колабораційної діяльності в ідеологічній та культурно-освітній сфері:

- спеціальна мета, притаманна для форм колабораційної діяльності, пов'язаних з пропагандою (ч. 1, 3, 6 ст. 111-1 КК України): сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утворенню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України [12, с. 108];

- спосіб здійснення пропагандистської й іншої інформаційної діяльності з виправдання та/чи підтримки збройної агресії проти України [13, с. 97];

- публічний характер дій колаборанта (обов'язкова ознака для ч. 1 ст. 111-1 КК України, для ч. 3 у формі пропаганди в закладах освіти та для ч. 6 у формі інформаційної діяльності);

- конкретний зміст висловлювань підозрюваного, бажано дослівно;

- наявність у висловлюваннях підозрюваного заперечення здійснення збройної агресії проти України, підтримки встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України, закликів до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, до співпраці з нею, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України;
- для форм колабораційної діяльності, вчинених в обстановці кіберпростору, обов'язковому встановленню підлягає використане підозрюваним (обвинуваченим) кінцеве обладнання, назва інтернет-провайдера та присвоєна абоненту IP-адреса, ідентифікаційні дані акаунту (профіля) користувача в соціальній мережі, месенджері чи на форумі;
- для колабораційної діяльності у формі впровадження стандартів освіти держави-агресора встановленню та доказуванню підлягають конкретні ворожі стандарти освіти, які впроваджував імовірний колаборант;
- для колабораційної діяльності у формі організації та проведення заходів політичного характеру встановленню підлягають дата, час та місце проведення заходу, його тематичне спрямування (наприклад, відзначення офіційного свята держави-агресора), кількість учасників, анкетні дані учасників, конкретна роль підозрюваного (обвинуваченого) у підготовці та проведенні заходу тощо.

Висновки. Таким чином, у кримінальних провадженнях щодо колабораційної діяльності в ідеологічній та культурно-освітній сфері доказуванню підлягають такі обставини: подія кримінального правопорушення; детальні анкетно-демографічні дані обвинуваченого; винуватість обвинуваченого, форма вини, мотив і мета; обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення; обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; обставини, які підтверджують підстави спеціальної конфіскації; обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру; наявність у обвинуваченого громадянства України; вчинення колабораційної діяльності в контексті умов збройної агресії, усвідомлення цього контексту обвинуваченим; добровільність дій колаборанта; наявність у обвинуваченого співучасників; статус території, на якій вчиняється колабораційна діяльність; спосіб здійснення пропагандистської й іншої інформаційної діяльності; публічний характер дій колаборанта; безпосередній зміст висловлювань колаборанта, наявність у них ознак заперечення здійснення збройної агресії проти України, підтримки встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України; використане обвинуваченим кінцеве комп'ютерне та мережеве обладнання, ідентифікаційні дані абонента мережі Інтернет; конкретні ворожі стандарти освіти, які впроваджував імовірний колаборант; дата, час та місце проведення заходу політичного характеру, його тематичне спрямування, кількість учасників, їх анкетні дані, конкретна роль обвинуваченого у підготовці та проведенні.

Наголосимо, що цей перелік є модельним та невиключним, і має конкретизуватися слідчими, дізнавачами, прокурорами та судьями у кожному окремому кримінальному провадженні за ч.ч. 1, 3, 6 ст. 111-1 КК України.

Перспективним вважаємо розроблення криміналістичних рекомендацій щодо конкретних способів встановлення та доведення таких обставин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Лук'янчиков Б. Є., Лук'янчиков Є. Д., Петряев С. Ю. Криміналістика: Навчальний посібник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. в 2-х ч. Ч. I : Вступ до курсу криміналістики. Криміналістична техніка. Київ : НТУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського. 2017. 374 с.
2. Кіщак Б. І. Особливості доказування злочинів, пов'язаних з колабораційною діяльністю. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Серія економічна. Серія юридична. 2023. Вип. 37. С. 56–61. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7934032>
3. Пчеліна О. В., Пчелін В. Б. Обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування колабораційної діяльності. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2024. № 3 (33). С. 370–381. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.3.34>.
4. Перепелиця С. І. Характеристика обставин, які має встановити слідчий під час розслідування колабораційної діяльності. *Наукові перспективи*. 2025. № 9 (63). С. 1145–1162. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-9\(63\)-1145-1162](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-9(63)-1145-1162).
5. Бондар В. С. Обставини, що підлягають встановленню у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, передбачені ст. 111-1 КК України. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2023. Том XXXII. С. 3–14. DOI: <https://doi.org/10.32782/npuola.v32.2023.1>.
6. Журавель В. А. Обставини, що підлягають з'ясуванню, у структурі криміналістичної методики. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2010. № 10. С. 12–20.
7. Гловюк І. В., Тетерятник Г. К. Контекстуальні елементи у провадженнях щодо воєнних злочинів: предмет доказування *sue generis*. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 394–398. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/87>.
8. Розслідування колабораційної діяльності : практич. посібник / Є. О. Письменський, С. В. Головкін, А. В. Коваленко, В. В. Коваленко. Київ : ВД Дакор, 2023. 260 с.
9. Гольдберг Н. О., Берташ А. П. Складнощі доведення вини у кримінальних провадженнях, пов'язаних з колабораціонізмом: технічні та юридичні аспекти. *Науковий вісник Ужгородського*

Національного Університету. Серія ПРАВО. 2024. Вип. 86: ч. 5. С. 46–52. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.5.6>.

10. Вживання чи злочин: як Україна карає за колабораціонізм. Аналітичний звіт; ред. Луньова О. Київ, 2024. 104 с.

11. Агаркова О. І., Сокирко К. О. Деякі особливості виявлення і документування злочинів, пов'язаних із колабораційною діяльністю. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 523–526. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/127>.

12. Розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень: кримінально-правові, кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти : наук.-практ. посіб.; за заг. ред. В. В. Сокурєнка; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. 2-ге вид., допов. та перероб. Харків : ХНУВС, 2024. 432 с.

13. Розслідування колабораційної діяльності: кримінально-правові, кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти : навч. посіб.; за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Право, 2024. 256 с.

REFERENCES:

1. Lukianchikov B. Ye., Lukianchikov Ye. D., Petriaiev S. Yu. (2017). Kryminalistyka [Criminalistics]: navchalnyi posibnyk dlia studentiv yurydychnykh spetsialnostei vyshchyykh navchalnykh zakladiv: u 2-kh ch. Ch. I: Vstup do kursu kryminalistyky. Kryminalistychna tekhnika. Kyiv: NTU “Kyivskiy politekhnichnyi instytut imeni Ihoria Sikorskoho”. 374 p. [in Ukrainian].

2. Kishchak B. I. (2023). Osoblyvosti dokazuvannya zlochyniv, poviazanykh z kolaboratsiinoiu diialnistiu [Peculiarities of proving crimes related to collaboration activities]. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava. Serii ekonomichna. Serii yurydychna*, 37, 56–61. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7934032> [in Ukrainian].

3. Pchelina O. V., Pchelin V. B. (2024). Obstavyny, shcho pidliahaiut ziasuvanniu pid chas rozsliduvannya kolaboratsiinoi diialnosti [Circumstances to be clarified during the investigation of collaboration activities]. *Visnyk kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*, 3(33), 370–381. <https://doi.org/10.32631/vca.2024.3.34> [in Ukrainian].

4. Perepelytsia S. I. (2025). Kharakterystyka obstavyn, yaki maie vstanovyty slidchyi pid chas rozsliduvannya kolaboratsiinoi diialnosti [Characteristics of circumstances to be established by an investigator during the investigation of collaboration activities]. *Naukovi perspektyvy*, 9(63), 1145–1162. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-9\(63\)-1145-1162](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-9(63)-1145-1162) [in Ukrainian].

5. Bondar V. S. (2023). Obstavyny, shcho pidliahaiut vstanovlenniu u kryminalnykh provadzhenniakh pro kryminalni pravoporushennia, peredbacheni st. 111-1 KK Ukrainy [Circumstances to be established in criminal proceedings on criminal offenses under Art. 111-1 of the Criminal Code of Ukraine]. *Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu “Odeska yurydychna akademiia”*, 32, 3–14. <https://doi.org/10.32782/npuola.v32.2023.1> [in Ukrainian].

6. Zhuravel V. A. (2010). Obstavyny, shcho pidliahaiut ziasuvanniu, u strukturi kryminalistychnoi metodyky [Circumstances to be clarified in the structure of criminalistic methodology]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*, 10, 12–20. [in Ukrainian].

7. Hloviuk I. V., Teteriatnyk H. K. (2022). Kontekstualni elementy u provadzhenniakh shchodo voiennykh zlochyniv: predmet dokazuvannya sui generis [Contextual elements in proceedings regarding war crimes: subject of proof sui generis]. *Yurydychni naukovi elektronnyi zhurnal*, 6, 394–398. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/87> [in Ukrainian].

8. Pysmenskyi Ye. O., Holovkin S. V., Kovalenko A. V., Kovalenko V. V. (2023). Rozsliduvannya kolaboratsiinoi diialnosti [Investigation of collaboration activities]: praktychni posibnyk. Kyiv: VD Dakor. 260 p. [in Ukrainian].

9. Holdberh N. O., Bertash A. P. (2024). Skladnoshchi dovedennia vyny u kryminalnykh provadzhenniakh, poviazanykh z kolaboratsionizmom: tekhnichni ta yurydychni aspekty [Difficulties in proving guilt in criminal proceedings related to collaborationism: technical and legal aspects]. *Naukovi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Serii PRAVO*, 86(5), 46–52. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.5.6> [in Ukrainian].

10. Lunova O. (Ed.). (2024). Vyzhyvannia chy zlochyn: yak Ukraina karaie za kolaboratsionizm [Survival or crime: how Ukraine punishes collaborationism]: analitychnyi zvit. Kyiv. 104 p. [in Ukrainian].

11. Aharkova O. I., Sokyрко K. O. (2023). Deiaki osoblyvosti vyiavlennia i dokumentuvannia zlochyniv, poviazanykh iz kolaboratsiinoiu diialnistiu [Some peculiarities of detection and documentation of crimes related to collaboration activities]. *Yurydychni naukovi elektronnyi zhurnal*, 10, 523–526. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/127> [in Ukrainian].

12. Sokurenko V. V. (Ed.). (2024). Rozsliduvannia voiennykh zlochyniv i poviazanykh z viinoiu kryminalnykh pravoporushen: kryminalno-pravovi, kryminalni protsesualni ta kryminalistychni aspekty [Investigation of war crimes and war-related criminal offenses: criminal law, criminal procedural and criminalistic aspects]: naukovo-praktychnyi posibnyk (2nd ed., rev.). Kharkiv: Kharkivskiy natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav. 432 p. [in Ukrainian].

13. Sokurenko V. V. (Ed.). (2024). Rozsliduvannia kolaboratsiinoi diialnosti: kryminalno-pravovi, kryminalni protsesualni ta kryminalistychni aspekty [Investigation of collaboration activities: criminal law, criminal procedural and criminalistic aspects]: navchalnyi posibnyk. Kharkiv: Pravo. 256 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 20.11.2025

УДК 342.8:314.15(477)

DOI: 10.36550/2522-9230-2025-19-274-281

Бісюк Олена Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри публічного та європейського права,
директор Навчально-наукового інституту міжнародних відносин та права
ПЗВО «Київський міжнародний університет»
legally.sunrise@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-1570-2721

Савченко Галина Михайлівна,
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
спеціальності 081 Право ННІ міжнародних відносин та права
ПЗВО «Київський міжнародний університет»
sschit@ukr.net
ORCID ID: 0009-0001-2407-3015

ГАРАНТІЙ ВИБОРЧИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті досліджуються проблеми реалізації виборчих прав внутрішньо переміщених осіб в Україні в контексті конституційного принципу народовладдя. Актуальність дослідження зумовлена масштабами внутрішнього переміщення осіб внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Метою статті є комплексний аналіз проблем реалізації виборчих прав внутрішньо переміщених осіб, дослідження міжнародних стандартів та практики Європейського суду з прав людини, а також формулювання науково обґрунтованих пропозицій щодо законодавчого забезпечення цих прав у післявоєнний період. Проаналізовано конституційно-правові засади виборчих прав відповідно до Конституції України та положень Виборчого кодексу України. Досліджено специфіку правового статусу внутрішньо переміщених осіб згідно із Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Виявлено основні проблеми реалізації виборчих прав внутрішньо переміщених осіб: прив'язка голосування до місця реєстрації, яке часто знаходиться на тимчасово окупованій території; складна процедура зміни виборчої адреси; психологічне небажання змінювати реєстрацію через можливість втрати статусу внутрішньо переміщеної особи; фактична неможливість участі у місцевих виборах за місцем фактичного проживання; призупинення виборів в умовах воєнного стану відповідно до статті 157 Конституції України. Проаналізовано міжнародно-правові стандарти захисту виборчих прав внутрішньо переміщених осіб, закріплені в Керівних принципах ООН з питань внутрішнього переміщення, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, Європейській конвенції з прав людини. Детально розглянуто рішення Європейського суду з прав людини у справі «Селігененко та інші проти України». Обґрунтовано, що виключення значної частини населення з виборчого процесу підриває принцип народовладдя, закріплений у статті 5 Конституції України, оскільки легітимність представницької влади безпосередньо залежить від того, наскільки вона справді представляє весь народ України. Запропоновано конкретні заходи законодавчого характеру: внесення змін до Виборчого кодексу України щодо права внутрішньо переміщених осіб голосувати за місцем фактичного проживання без обов'язкової зміни реєстрації, створення спеціальних виборчих дільниць для внутрішньо переміщених осіб, запровадження механізмів електронного голосування, спрощення процедури включення до списків виборців на підставі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи. Результати дослідження мають практичне значення для вдосконалення виборчого законодавства України та підготовки до проведення виборів після завершення воєнного стану.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, вибори, виборче право, народовладдя, виборча адреса, Конституція України, національне законодавство, нормативно-правовий акт, воєнний стан.

Bisiuk O., Savchenko G. GUARANTEES OF ELECTORAL RIGHTS OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS: IMPLEMENTATION PROBLEMS UNDER MARTIAL LAW

The article examines the problems of exercising the electoral rights of internally displaced persons in Ukraine in the context of the constitutional principle of popular sovereignty. The relevance of the study is determined by the scale of internal displacement resulting from the armed aggression of the Russian Federation. The purpose of the article is a comprehensive analysis of the problems of exercising the electoral rights of internally displaced persons, research of international standards and practice of the European Court of Human Rights, as well as the formulation of scientifically grounded proposals for the legislative support of these rights in the post-war period. The constitutional and legal foundations of electoral rights are analyzed in detail. It is noted that the exclusion of a significant part of the population from the electoral process undermines the principle of popular sovereignty, enshrined in Article 5 of the Constitution of Ukraine, since the legitimacy of representative power depends directly on how well it represents the entire people of Ukraine. Specific legislative measures are proposed: amendments to the Electoral Code of Ukraine regarding the right of internally displaced persons to vote at their place of actual residence without the obligation to change their registration, creation of special electoral districts for internally displaced persons, introduction of mechanisms for electronic voting, simplification of the procedure for inclusion into the lists of voters on the basis of a certificate of registration for internal displacement. The results of the research have practical significance for the improvement of the electoral law of Ukraine and the preparation for the holding of elections after the end of the war.

© О.С.Бісюк, Г.М.Савченко, 2025